

STAPPENPLAN

INCLUSIEF ONDERWIJS

BELEIDSMAKERS

Het platform In1school maakt onderdeel uit van het onderwijs programma van kinderrechtenorganisatie Defence for Children.

www.in1school.nl

PLATFORM

IN **SCHOOL**

Colofon

©2018 Defence for Children

Teksten: Jose Smits m.m.v. Astrid Greven en Heleen Hartholt (In1school).

Redactie: Jessica van der Plas en Daniëlle de Jong (Defence for Children).

Voor vragen of opmerkingen kan er contact opgenomen worden met info@defenceforchildren.nl.

Inhoud

Colofon	2
1. Introductie	4
2. Visie	4
3. Kennis	8
Stap 1: vorm een team	17
Stap 2: visieontwikkeling	17
Stap 3: inventarisatie.....	18
Stap 4: actieplan	23
Stap 5: het begin is er	24
Bronnen	25
Literatuur voor verdere verdieping	26

1. Introductie

Van start met inclusief onderwijs? Dit stappenplan biedt de handvatten om te werken aan een inclusief onderwijssysteem. Zo komt het belang van een scherpe visie naar voren en wordt er gekeken waarom inclusief onderwijs nu zo belangrijk is. Om deze visie vorm te geven is de juiste kennis vereist. Daarom staat er onder kennis de benodigde achtergrondinformatie voor visieontwikkeling, zoals informatie over wat inclusief onderwijs is en om wie het gaat.

Het stappenplan is onderverdeeld in vier doelgroepen; beleidsmakers, scholen, bestuurders/samenwerkingsverbanden en ouders/verzorgers. In deze versie van het stappenplan staan de stappen voor beleidsmakers.

2. Belang van visie

De eerste stap op weg naar inclusief onderwijs is begrijpen waarom het belangrijk is, wat het eigenlijk is en hoe inclusief onderwijs past bij jouw algemene visie. Voor alle betrokken partijen (schoolteam, bestuurders, ouders/leerlingen en ambtenaren/politici) geldt, denk na, lees erover en praat met elkaar over je visie op inclusie. Om naar inclusief onderwijs toe te werken moet voor alle partijen duidelijk zijn wat het precies inhoudt: een gezamenlijke visie.

Een aantal scholen in Gorinchem besloot begin deze eeuw dat ze inclusief wilden worden. Piet Vogel, destijds directeur van het samenwerkingsverband van scholen, zegt daarover: "Als een school mee wilde doen, begonnen we met een teamweekend, in een klooster in Leuven of ergens in Zeeland. Zo gaven we de visieontwikkeling een boost. Want het begint met het duidelijk maken van je visie. Accepteren dat alle kinderen, ook kinderen die sterk afwijken van de norm, in één school onderwijs volgen. Daarna moet je zorgen voor theorie en goede praktijk."

Vogel formuleert hiermee de essentie van zijn visie op inclusie in het onderwijs. Daarmee zegt hij nog niet zoveel over het waarom achter die gedachte. Waarom wil je die omslag maken waarin alle kinderen, zonder uitzondering, welkom zijn op dezelfde school? Tijdens het ontwikkelen van een visie op inclusief onderwijs is het van belang om een gezamenlijk antwoord te formuleren op deze vraag. Andere vragen zijn ook van belang, zoals: Wat is eigenlijk inclusief onderwijs; wie is nodig om een inclusieve school te realiseren; wanneer is een inclusieve school gerealiseerd?

Waarom inclusief?

Het belangrijkste argument: inclusief onderwijs is een mensenrecht. Kinderen hebben recht op onderwijs, maar er is meer. Het is een mensenrecht om te leven midden in de samenleving, om kansen te krijgen, om je te ontwikkelen en te laten zien wat je kunt betekenen voor anderen.

Op jonge leeftijd is de school in de eigen buurt de plek waar ieder samenkomt en contacten opdoet. De school is dan de samenleving. Het algemene mensenrecht op meedoen en een bijdrage leveren vertaalt zich daarom voor kinderen en jongeren in hun schoolomgeving. Naar de school gaan waar anderen naar toe gaan, elkaar ontmoeten en samenwerken en de kans krijgen je te ontwikkelen zoals ieder ander.

Iedereen is gelijkwaardig

Er zijn veel verschillen tussen mensen; in aanleg, talenten en mogelijkheden. Deze verschillen maken iemand echter niet meer of minder waard dan een ander. Man of vrouw, licht of donker, fysiek sterk of beperkt, hoog of laag IQ, aardig of humeurig; het maakt in de essentie niet uit; mensen zijn gelijkwaardig.

Het principe van gelijkwaardigheid is in ons rechtssysteem verankerd, namelijk in artikel 1 van de Grondwet: 'allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, of op welke grond dan ook, is niet toegestaan. Het principe is ook vastgelegd in door Nederland onderschreven verdragen, zoals het Verdrag inzake ondersteuning van mensen met een handicap (IVRPH).

Ook het onderwijssysteem van Nederland moet gebaseerd zijn op gelijkwaardigheid tussen mensen: iedereen heeft het recht op onderwijs en mag zich ontwikkelen. Iedereen krijgt gelijke kansen en iedereen ontmoet, leert en werkt met elkaar.

Er zijn meer argumenten. Er is veel wetenschappelijk onderzoek beschikbaar waarin de voordelen voor leerlingen met én zonder beperking wordt aangetoond, zoals bijvoorbeeld het onderzoek van Harvard: '[A Summary of the Evidence on Inclusive Education](#)'. Of lees het Canadees-Engelse pamflet '[Advancing Inclusive Education](#)', waarin het framework voor inclusief onderwijs beschreven is.

Goed onderwijs; toch allang geregeld?

Kinderen met een beperking hebben het recht op onderwijs en moeten in Nederland gelijkwaardig behandeld worden. Toch zijn veel scholen in Nederland niet toegankelijk voor leerlingen met een handicap. Een school kan op verschillende manieren niet toegankelijk zijn. Het kan gaan om fysieke belemmeringen, zoals te smalle deuren, maar ook een gebrek aan doelmatige aanpassingen op het gebied van curricula of examens, kan ervoor zorgen dat het onderwijs op de school niet toegankelijk is voor iedereen. Een paar voorbeelden hiervan:

- Een klaslokaal heeft een standaardmaat en onderwijsfinanciering zet aan tot een bepaalde groepsgrootte, waardoor het zo vol is dat een rolstoel amper kan draaien.
- Een lift is in oudere schoolgebouwen niet aanwezig.
- Het merendeel van de scholen is ingesteld op wat een gemiddelde leerling nodig heeft: het lesprogramma is afgestemd op een gemiddeld IQ-niveau, zodat leerlingen die bijvoorbeeld hoogbegaafd zijn of het Syndroom van Down hebben er verloren bij kunnen zitten.
- Geen van de leerkrachten leert gebarentaal voor het geval er een dove leerling in de klas zit.

Onderwijs is dus niet voor iedereen goed geregeld. Om leerlingen met een beperking mee te kunnen laten doen als ieder ander, moet de school fysiek toegankelijker worden gemaakt (groter en meer ruimte) en moet voor individuele leerlingen extra ondersteuning aangeboden worden (zoals bijvoorbeeld een zorgassistent, gebarentolk of aangepaste leerlijn).

Ondersteuning op school

Inclusief onderwijs betekent dat zorg en ondersteuning op school geregeld wordt. Momenteel is dat lastig te regelen op een reguliere school, omdat deze zorg vaak alleen in het speciaal onderwijs wordt aangeboden. Zo is het onderwijssysteem in Nederland geregeld. Toch laten veel reguliere scholen zien dat het wel mogelijk is ondersteuning te bieden aan kinderen die dat nodig hebben. Platform In1school deelt deze goede voorbeelden om te laten zien hoe dit gaat en wat dit oplevert voor de school en haar leerlingen.

De meeste ondersteuning is alleen in speciaal onderwijs mogelijk

In Nederland is veel individuele ondersteuning geregeld voor mensen met een handicap, ook in het onderwijs. Het probleem is dat ondersteuning vaak alleen op aparte, speciale scholen verkrijgbaar is. Met de beste bedoelingen zijn scholen ontstaan voor: kinderen in een rolstoel, kinderen met andere fysieke beperkingen, kinderen met verstandelijke beperkingen, kinderen die doof, blind of slechthorend zijn, kinderen met autisme, of kinderen die langdurig ziek zijn. En omdat die speciale scholen er zijn, hoeven de gewone scholen zich niet open te stellen.

Dit systeem waarin de ondersteuning vooral op aparte scholen beschikbaar is, leidt tot uitsluiting van veel kinderen uit de normale leefomgeving. Deze uitsluiting brengt grote nadelen met zich mee. Segregatie werkt negatief op het zelfbeeld van kinderen en bereidt kinderen slecht voor op maatschappelijke participatie na de schoolloopbaan. Een weigering of verwijzing van een gewone naar een speciale school voelt als een straf; één kind is niet welkom waar andere kinderen dat wel zijn. Ook verliezen leerlingen op speciale scholen contact met kinderen zonder beperkingen en met activiteiten in hun eigen buurt. De speciale scholen zijn namelijk niet in hun eigen buurt gevestigd. Leerlingen op speciale scholen moeten vaak lang reizen in aparte busjes.

Inclusief onderwijs houdt in dat deze leerlingen in hun buurt naar school kunnen, waar de ondersteuning aanwezig is die zij nodig hebben. De samenleving verliest op deze manier niet de waarde die mensen met een beperking met hun persoonlijkheid en vaardigheden bijdragen aan de samenleving.

De schoolkeuze

Dat er goede ondersteuning en zorg wordt geboden op een school is een vereiste voor ouders van kinderen met een beperking, enkel dan kunnen zij voor een school kiezen. Het huidige schoolsysteem is zo georganiseerd en gefinancierd dat noodzakelijke zorg en ondersteuning op speciale scholen aanwezig is, maar niet op reguliere scholen beschikbaar is of enkel met heel veel moeite geregeld kan worden. Daarnaast kennen Gemeenten leerlingenvervoer doorgaans alléén toe aan speciaal onderwijs scholen. Ook blijkt uit onderzoek van platform In1school dat kinderen met een beperking doorgaans alleen welkom zijn op een reguliere school zolang de school zijn programma niet teveel hoeft aan te passen. Extra zorg hulp is standaard aanwezig op een speciale school. Op de reguliere school moeten ouders dat via een moeizame procedure aanvragen bij de gemeente en dat is, zeker bij jonge kinderen, vaak lastig.

Desondanks kiezen veel ouders wel voor regulier onderwijs. [Onderzoek van dr. Gert de Graaf](#) onder ouders van kinderen met Downsyndroom laat zien dat 56% van de kinderen met Downsyndroom start op een reguliere basisschool. De Graaf vroeg naar motieven van ouders die naar het speciaal onderwijs gingen. Van 30% van de kinderen op speciale scholen geven de ouders aan dat ze dit eigenlijk niet wilden, maar dat ze geen reguliere school vonden die bereid was hun kind aan te nemen. Ouders die wel bewust kozen voor een speciale school doen dat om uiteenlopende redenen. Genoemd werden: te grote klassen op de reguliere school en te weinig aandacht, kind past daar niet vanwege laag cognitieniveau, medische problemen, concentratieproblemen of de angst dat hun kind geen aansluiting vindt bij kinderen zonder beperking.

Vooroordelen

In de vorige paragraaf hebben wij beschreven dat kinderen met een beperking ondersteuning nodig hebben om volwaardig mee te kunnen doen op school en dat deze ondersteuning vaak alleen in speciaal onderwijs te krijgen is. Hierdoor lijkt het alsof inclusief onderwijs een kwestie is van organiseren. We hebben een systeem laten ontstaan van speciale scholen waar extra ondersteuning is. Alles wat moet worden gedaan is de ondersteuning overbrengen naar reguliere scholen.

Dat idee is een tikje naïef. Naast de andere manier van organiseren, is ook een andere benadering van mensen met een beperking nodig. We zijn vaak ongemakkelijk bij mensen met een beperking en er bestaan veel vooroordelen. We vinden ze ‘beperkt’, niet zo goed als ‘wij’ (het oude woord invalide betekent minder waard); soms lastig en bedreigend (‘verwarde personen’), en duur (de Nederlandse regering heeft een wettelijk recht op gelijke behandeling jarenlang afgewezen als ‘te duur’). Bij kinderen met een verstandelijke beperking bestaat het vooroordeel dat ze niet of nauwelijks kunnen leren, dus waarom zou je ze op school toelaten of, als je ze toelaat, lang laten leren?

Ongemak

Veel mensen reageren ongemakkelijk op mensen met een beperking. Ze zijn er niet mee vertrouwd. Uiterlijk en gedrag kan zo afwijken van de norm dat mensen staren, afschuw voelen of ongepaste

nieuwsgierigheid oproepen. Soms keren mensen zich af (vanuit het idee: ik weet niet wat ik moet zeggen), soms reageren mensen wel maar dan met opmerkingen die ongepast zijn. Dan komen er opmerkingen als: “wat is er met haar?” Of: “hebben jullie geen abortus overwogen?” Of (tegen ouders wijzend naar het kind naast hen): “wat zwaar voor jullie”. Of (tegen het gezelschap van iemand in een rolstoel): “en wat wil hij drinken?” Veel opmerkingen zijn ongemakkelijk of ongepast, omdat ze uitsluitend gericht zijn op de handicap en deze handicap als negatief wordt beschouwd. De persoon met een handicap wordt dan genegeerd.

Spreek tegen iedereen hetzelfde, ongeacht of ze een beperking hebben of niet. Voor meer tips over wat je wel en niet kunt zeggen zijn er meerdere websites. Lees meer over [wat je beter niet kunt zeggen](#) en [wat je wel kunt zeggen](#).

Vooroordelen bestrijden

Vooroordelen bestrijden op school begint met erkennen dat iedereen ze heeft (jij dus ook). De beste manier om ermee om te gaan is in gesprek te gaan met mensen over wie het gaat. Maak kennis met kinderen met een beperking. Vraag ouders van jonge kinderen met een handicap wat ze verwachten van een school. Nodig jongeren uit die blind of doof zijn, in een rolstoel rijden, een laag IQ of een psychische aandoening hebben. Vraag wie ze zijn, wat ze verwachten van het leven, wat ze doen en tegenkomen en hoe ze hun schoolloopbaan hebben ervaren.

Doel onderwijssysteem

Het is belangrijk na te denken over met welk doel onderwijs gegeven wordt. We hebben allemaal een eigen idee over wat een ideale school is of zou moeten zijn. Is het een plek waar kinderen zoveel mogelijk leren om het beste uit zichzelf te halen? En wat is dan het beste? De hoogste cito-scores of de hoogste examenresultaten? Het vooruitzicht op een goed betaalde baan? Het beste worden in de wetenschap? Leren autonoom te worden? Leren samen zijn met anderen en vreedzaam met elkaar om te gaan? Is het vooral de plek waar je mag ontdekken wat je talenten zijn en waar je jezelf in wil specialiseren? Is er sprake van een ideale school wanneer kinderen gelijkgestemden treffen en ouders op het schoolplein zich herkennen in de andere ouders? Of willen we iets meer van het ‘vreemde’ in anderen ontdekken om te leren over wie we zelf zijn?

Het huidige onderwijssysteem

Op beleidsniveau worden andere vragen gesteld: waar gaan we op investeren? Basisonderwijs, Middelbaar onderwijs of Universiteiten? Willen we dat onderwijs goede burgers oplevert die leren met elkaar om te gaan? Stimuleren we onderlinge competitie in de hoop dat dit de wetenschap, het bedrijfsleven en onze positie in de wereldeconomie versterkt? Is de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs af te meten aan de scores van leerlingen op wiskunde in een internationale vergelijking (Pisa scores)? Moet de overheid betalen voor studenten die langer over een studie doen? Vinden we een universiteitsdiploma een bewijs van intellectuele superioriteit, wat we niet in waarde moeten laten dalen door dyslexiestudenten extra examentijd te gunnen [zoals een Amsterdams hoogleraar bepleitte](#)?

Het antwoord op deze vragen, gecombineerd met vooroordelen die we allemaal hebben, heeft invloed op de keuzes die ouders, leerkrachten en beleidsmakers maken in het onderwijs. Wie neigt naar scherpe onderlinge competitie, zoals het goed scoren op wiskundetesten en op arbeidsmarkt, zal wellicht gemakkelijker minder waarde hechten aan investeren in goed onderwijs voor leerlingen met een verstandelijke beperking.

Een inclusief onderwijssysteem

In de bespreking van de visie op inclusief onderwijs is het nuttig om dergelijke vragen te bespreken. Wat willen we met ons onderwijs en gaat het om tegengestelde belangen of zijn we in staat ze te verenigen? Kun je nadruk leggen op leerprestaties, competities bevorderen en tegelijk vreedzaam samen zijn? Inclusief onderwijs gaat in ieder geval uit van een cultuur van gelijke kansen en van het idee dat alle

mensen, met al hun verschillende capaciteiten leren samenwerken aan een vreedzame, welvarende samenleving.

3. Kennis

Wat is inclusief onderwijs?

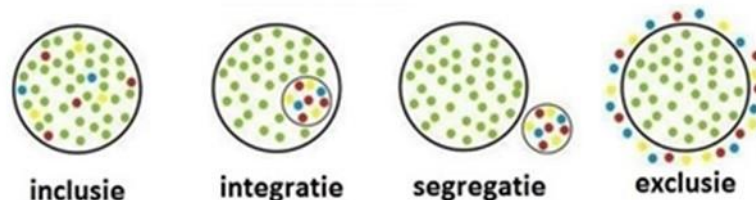
Er zijn verschillende definities mogelijk van inclusief onderwijs. Een definitie die een pionier op dit terrein, onderwijskundige Gordon Porter, gebruikt is: "Leerlingen met een beperking gaan naar dezelfde school en zitten in de klassen/groepen samen met niet gehandicapte leeftijdgenoten waarbij ze de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben om te slagen".

Platform in1school heeft haar eigen antwoord op de vraag 'wat is inclusief onderwijs?': inclusief onderwijs is onderwijs waarin kinderen vanuit allerlei achtergronden, met en zonder beperkingen samen spelen, werken en leren. Dit vindt plaats op een toegankelijke school in hun eigen omgeving, die hun ouders hebben uitgekozen. Dezelfde school waar ze heen zouden gaan als ze geen handicap hadden. Inclusief onderwijs is open voor iedereen, toegankelijk in alle aspecten en dus met de ondersteuning en zorg waar die nodig is voor optimale ontwikkeling.

Soms wordt gesproken over inclusie als kinderen met een beperking zijn toegelaten op een reguliere school. Platform In1school heeft echter op basis van ervaringsverhalen beschreven dat kinderen met een beperking op reguliere scholen er vaak alleen kunnen blijven voor zover ze passen bij wat de school te bieden heeft. In inclusief onderwijs is het andersom: de school past zich met het lesaanbod aan aan wat de kinderen vragen. De acceptatie van kinderen is bij inclusief onderwijs onvoorwaardelijk. Als er een probleem is met aanpassing of inpassing is dat nooit een reden een kind weg te sturen.

Van integratie naar inclusie

Er is verschil tussen inclusie en integratie. Dit wordt uitgebeeld door de onderstaande illustratie.

Inclusie: iedereen in reguliere klas: De school sluit aan bij de onderwijsbehoeften van alle kinderen uit de buurt, ongeacht hun beperking of de ernst daarvan.

Integratie: speciale klas op reguliere school: Kinderen met een beperking doen mee, op voorwaarde dat de rest van de school zich niet hoeft aan te passen.

Segregatie: speciale school: Kinderen gaan vanwege hun beperking naar een aparte school.

Exclusie: thuiszitters en kinderen met een ontheffing van leerplicht: Kinderen kunnen niet naar een school omdat de school geen passend aanbod biedt.

Het begrip inclusie (letterlijk insluiten) heeft niet alleen een relatie met handicap of beperking. In het onderwijs zijn ook andere groepen leerlingen soms buitengesloten (zoals asielkinderen) of achtergesteld

(kinderen met een immigrantenachtergrond of lage sociaaleconomische status gaan los van IQ-niveau vaker naar vmbo dan kinderen van rijkere ouders).

Om wie gaat het?

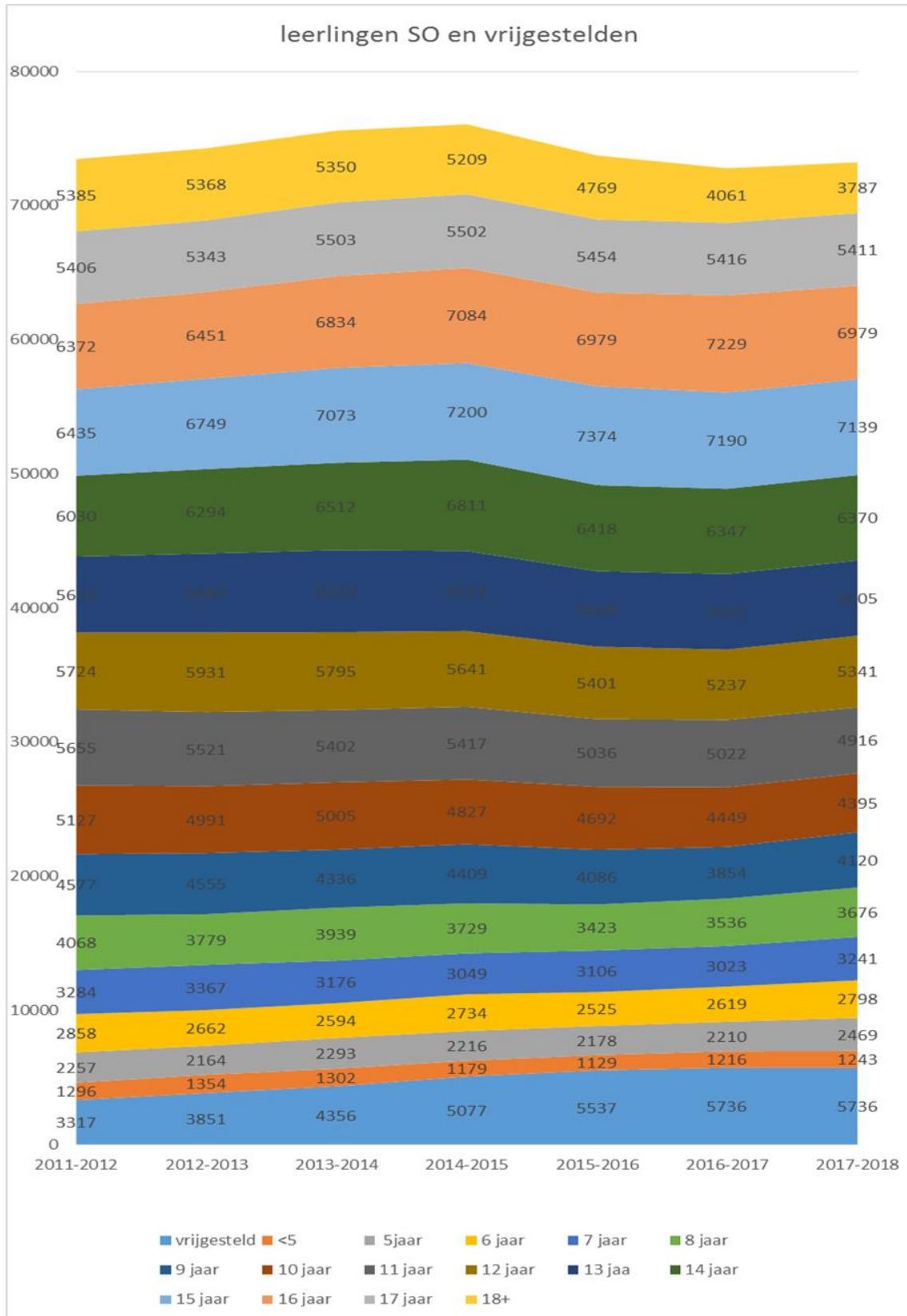
Er zijn ruim 70.000 leerlingen die onderwijs volgen in aparte speciale scholen of leerlingen die vanwege hun chronische ziekte of beperking formeel zijn vrijgesteld van leerplicht. De groep kinderen die zijn vrijgesteld gaan overdag doorgaans naar een kinderdagcentrum waar ze zorg en dagbesteding krijgen. Er zijn ook 'thuiszitters'; kinderen die wel staan ingeschreven op een school voor basis of voortgezet onderwijs, maar langer dan drie maanden geen lessen meer volgen.

Het aantal leerlingen dat apart speciaal onderwijs volgt, is in Nederland al decennia gestaag gegroeid. Invoering van passend onderwijs heeft tussen 2014 en 2016 de groei omgezet in een lichte daling. In 2017 was echter weer een stijging te zien. Vooral de instroom van jonge kinderen in speciaal onderwijs groeit weer. Er is een trend vastgesteld om jongeren met een beperking eerder van school te sturen uit bezuinigingsoverwegingen (vanaf hun 18e in plaats van vanaf hun 20e). Zonder die trend zou het aantal kinderen in speciaal onderwijs sterker gestegen zijn.

Tot 2014 kregen reguliere scholen per kind met een beperking een apart ondersteuningsbudget (rugzakje) uitgekeerd. Voor 1% van de kinderen op basisscholen werd dat aparte budget toegekend. Het was een maatstaf voor inclusie. De rugzakregeling is in 2014 afgeschaft. Daarvoor in de plaats kwam de regel dat Samenwerkingsverbanden extra ondersteuningsbudgetten mochten uitbetalen aan kinderen met een beperking. In de nieuwe regeling krijgt slechts 0,3% van de leerlingen op reguliere basisscholen zo'n extra budget.

De grafiek op de volgende pagina toont de ontwikkeling sinds 2011 in aantallen leerlingen in speciaal onderwijs gecombineerd met de aantallen kinderen in leerplichtige leeftijd die wegens een handicap zijn vrijgesteld van leerplicht en in de zorgsector worden opgevangen.

Uitgedrukt in percentages ging in 2017 2,3% van de leerlingen tot 12 jaar naar speciaal basisonderwijs en nog eens 2,02 % naar speciaal onderwijs. Het aandeel leerlingen in voortgezet speciaal onderwijs (vanaf 12 jaar) was in 2017 3,66%. Daarnaast gaan ruim 2% van de leerlingen in het voortgezet onderwijs naar de Praktijkschool (speciaal voorbereidend beroepsonderwijs).

- Bron: CBS Statline: (Speciaal) basisonderwijs en speciale scholen; leerlingen, schoolregio

In het voortgezet onderwijs speelt een extra factor die strijdig is met de inclusiegedachte. In het basisonderwijs zijn leerlingen in principe welkom, ongeacht hun leerniveau. Er is geen centraal vastgesteld 'eindexamenniveau'. Het voortgezet onderwijs is in Nederland echter grotendeels ingericht op schoolsoorten waar pas een diploma wordt uitgereikt indien het eindexamen is gehaald.

Dat geldt voor mavo, havo en vwo. Ook in het beroepsonderwijs (mbo en hbo) geldt een eindniveau dat moet worden gehaald om een diploma te kunnen krijgen. Leerlingen worden bij instroom, doorgaans op 12-jarige leeftijd, getoetst op de vraag of ze dat eindniveau kunnen halen binnen een vast aantal leerjaren.

Het is voor scholen reden om leerlingen met een laag IQ of slechte resultaten op Cito-toetsen instroom te weigeren. Kinderen met een verstandelijke beperking (syndroom van Down vooral) worden ook zonder IQ-test geweigerd, omdat wordt verwacht dat ze het eindniveau niet kunnen halen. Het leidt tot een verregaande selectie op verwacht gemiddelde leerniveau waarbij kinderen met een verstandelijke beperking vanaf 12 jaar nergens anders worden geaccepteerd dan in speciaal onderwijs. Volgens vereniging VIM is het aantal kinderen dat nog een reguliere vmbo mag instromen in Nederland gedaald naar minder dan 5.

Deze selectie op grond van verwacht leervermogen is in strijd met het recht op inclusief onderwijs. Leerlingen met een verstandelijke beperking of laag IQ zouden naar middelbare scholen moeten kunnen gaan om samen met leeftijdgenoten te kunnen leren. Middelbare scholen kunnen, om dat mogelijk te maken, overstappen op een concept met gemengde leerwegen, inclusief leerlijnen voor kinderen die een verstandelijke beperking hebben.

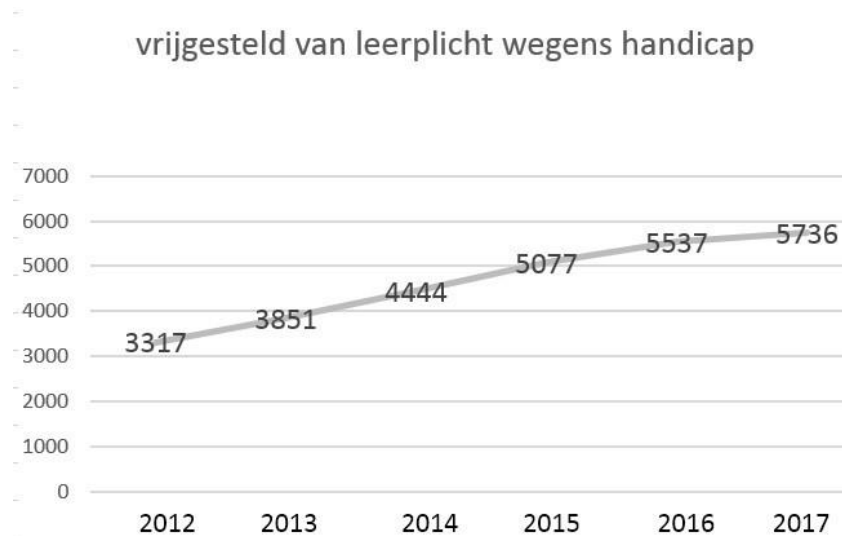
Middelbare scholen geven soms aan dat het wettelijk niet zou zijn toegestaan om leerlingen met een verstandelijke beperking te accepteren. Ze zouden alle leerlingen moeten weigeren die het diploma-niveau niet zouden kunnen halen. Dat is niet juist. De laagste instroom in het VMBO geldt wettelijk ([zie Inrichtingsbesluit WVO](#)) gezien als voorbereidend beroepsonderwijs en daarvoor geldt geen instroom of uitstroomniveau. Al het andere middelbaar onderwijs (mavo, havo en vwo) mag instroomeisen stellen, maar is dat niet wettelijk verplicht.

Hoe zit het met kinderen met vrijstelling?

Een telling in 2018 laat zien dat bijna 6000 kinderen in Nederland zijn vrijgesteld van leerplicht vanwege handicap of chronische ziekte. Formeel vragen ouders van de kinderen vrijstelling van leerplicht aan. Doorgaans krijgen ouders het advies vrijstelling te vragen als scholen de kinderen te ernstig gehandicapt vinden om het schoolprogramma dat ze bieden te kunnen volgen (de kinderen worden vanwege een verstandelijke beperking niet leerbaar geacht). Andere argumentatie is dat de kinderen te prikkelgevoelig zijn om in een groep mee te doen of omdat de kinderen intensieve zorg of begeleiding nodig hebben en speciale scholen dat niet kunnen bieden.

Het aantal vrijgestelde kinderen groeit sterk, ook na invoering van passend onderwijs in 2014. Het beleid is erop gericht het aantal 'thuiszitters' tot nul terug te dringen in 2020. Dat lukt niet goed. Er is geen afzonderlijk concreet plan om het aantal kinderen dat formeel is vrijgesteld terug te dringen. Omdat het aantal vrijgestelden sterk groeit (van ruim 3.000 in 2011 naar bijna 6.000 in 2017), spreekt de [minister van onderwijs wel zijn zorg uit](#). De afbeelding op de volgende pagina toont het aantal vrijgestelden van 2012 tot en met 2017.

De formele vrijstellingen komen neer op uitsluiten van het recht op onderwijs. Platform In1school interpreteert de vrijstellingsmogelijkheid en de praktijk van thuiszitten als strijdig met het Kinderrechtenverdrag en het verdrag inzake personen met een handicap. Ook kinderen met meervoudige ernstige beperkingen kunnen, met de juiste ondersteuning en zorg, naar de buurtschool en daar met leeftijdgenoten leren. Samen naar School klassen zijn voorbeelden van initiatieven die gericht zijn op het bieden van inclusief onderwijs aan deze groep kinderen.

Goede voorbeelden

Italië, Noorwegen, Schotland, Portugal en Spanje zijn landen in Europa waar het onderwijs inclusief is. Er is daar geen apart speciaal onderwijs. In andere Europese landen is per regio of onderwijsdistrict sprake van inclusief onderwijs. Oostenrijk heeft bijvoorbeeld in enkele provincies inclusief basisonderwijs. In Engeland zijn er veel onderwijsdistricten, ook in het dichtbevolkte Londen, waar het bestuur koos voor het inclusief organiseren van onderwijs en het terugdringen van aparte speciale scholen.

In overige Europese landen zijn er ook initiatieven, al kunnen die op kleine schaal zijn ontstaan, los van landelijke beleidsinitiatieven, maar op initiatief van ouders en schoolteams. Het platform In1school heeft enkele Nederlandse inclusieve scholen geportretteerd in het "Zo kan het ook" magazine en op platform In1school beschreven hoe een aantal samenwerkende scholen in en om Gorinchem inclusief zijn geworden. Samen naar School klassen bieden onderwijs en zorg aan voor kinderen met meervoudige beperkingen in reguliere scholen. Via het Steunpunt onderwijs van NSGK zijn meer Nederlandse scholen bekend die stappen zetten richting inclusie in Nederland.

Buiten Europa zijn er initiatieven in Zuid-Amerika (Argentinië en Colombia), heeft Canada volledig inclusief onderwijs en in vele staten in de Verenigde Staten. Onderwijssystemen, regelgeving en financieringsniveau van onderwijs is in al die landen zeer verschillend. Het laat zien dat het onderwijs overal zo is te organiseren en te financieren dat kinderen met en zonder beperking samen naar dezelfde school kunnen gaan.

Het platform In1school heeft enkele Nederlandse inclusieve scholen in het [primair](#) en [voortgezet](#) onderwijsgeportretteerd in de "Zo kan het ook" magazines. Platform In1school deelt ook goede voorbeelden gedeeld. Bijvoorbeeld over een aantal samenwerkende scholen in en om Gorinchem die inclusief zijn geworden. Of bijvoorbeeld de [Samen naar School klassen](#), die onderwijs en zorg aanbieden voor kinderen met meervoudige beperkingen in reguliere scholen. Via [het Steunpunt Onderwijs](#) van het Gehandicapte Kind zijn meer Nederlandse scholen bekend die stappen zetten richting inclusie in Nederland.

Inclusie checklist

Is het onderwijssysteem al helemaal inclusief? Doe de check:

1. Gaan alle leerlingen naar de school en de groep waar ze naartoe zouden gaan als ze géén beperking zouden hebben?

2. Bezoeken alle leerlingen klassen en groepen met medeleerlingen van dezelfde kalenderleeftijd?
3. Zitten alle leerlingen fulltime in de gewone klas (en ontvangen ze daar ondersteuning) en volgen ze daarbij hetzelfde lesschema als de andere leerlingen?
4. Zijn leerlingen met een beperking of leerprobleem evenredig verdeeld over groepen (een op de vijf/zes leerlingen heeft een leerprobleem en hooguit 3% een ernstige beperking)?
5. Kunnen leerlingen met een beperking overal naartoe in de school en van alle voorzieningen gebruik maken (kantine, sportfaciliteiten, wc's et cetera)?
6. Krijgen leerlingen met een beperking de ondersteuning die ze nodig hebben om succesvol te zijn in de klas (is hun leerlijn aangepast aan wat ze kunnen; krijgen ze aangepast materiaal en hulpmiddelen; worden ze zo nodig gesteund bij communicatie; zijn leerkrachten goed geschoold in het toepassen van verschillende strategieën voor lesgeven)?
7. Krijgen professionals in en om de school, ouders en vertegenwoordigers van wijk- en zorgorganisaties training in wat inclusief onderwijs betekent en wat het de samenleving oplevert?
8. Krijgen leerkrachten en docenten die in hun groep leerlingen met een beperking hebben, alles wat ze nodig hebben, zoals extra tijd voor overleg, voor planning en voor samenwerking met specialisten (en vervanging als ze zelf daardoor niet in de klas zijn)? Is er voldoende assistentie in de klas en voldoende informatie over lesmethodieken en strategieën?
9. Krijgen ouders genoeg gelegenheid om actief mee te denken en te overleggen over succesvolle leerstrategieën voor hun kind met een beperking?
10. Krijgen leerlingen met een beperking de ruimte om actief mee te denken in het team dat beslist over hun individuele leerplan?
11. Heeft de school en het Samenwerkingsverband waartoe de school behoort een cultuur waarin actief wordt uitgedragen dat alle leerlingen een gewaardeerde bijdrage leveren aan hun klas en schoolgemeenschap?
12. Worden besluiten over plaatsing op een school en over individuele ondersteuning genomen los van financiële overwegingen?
13. Heeft de school of het samenwerkingsverband een leiderschapsteam dat in actie komt als op een van bovenstaande vragen op deze checklist 'nee' wordt geantwoord?

Mythes & misverstanden

Er zijn een aantal mythes en misverstanden als het gaat om inclusief onderwijs. Hieronder bespreken we een paar van de meest bekende mythes en misverstanden.

Inclusie klinkt mooi maar het is in de praktijk niet te doen

Er zijn talloze scholen in vele landen in alle werelddelen waar inclusief onderwijs al tientallen jaren is gerealiseerd. Soms zijn dat scholen of groepen scholen die binnen een divers onderwijssysteem voor inclusie gaan (zoals in Engeland), soms is per regio of land het onderwijssysteem volledig inclusief geworden. Voorbeelden van dat laatste, waar het onderwijssysteem inclusief is, zijn: Italië, Portugal, Schotland, Noorwegen, provincies in Oostenrijk, Nieuw-Zeeland, New Brunswick in Canada, New Hampshire en andere staten in de VS. Als die honderden scholen in al die landen het al jaren kunnen, dan kan het toch ook in Nederland?

Inclusie betekent dat kinderen die heel verschillend zijn allemaal hetzelfde onderwijs krijgen

Inclusie gaat er niet vanuit dat onderwijs gelijk is voor alle kinderen. Inclusieve scholen zetten leeftijdgenoten bij elkaar hoe verschillend ze ook zijn, maar voor elke leerling wordt gedifferentieerd en rekening gehouden met niveau, leerstijl en behoefte aan ondersteuning. Leerkrachten kunnen dat doen als ze ideeën en strategieën toepassen zoals universal design for learning, gedifferentieerde instructie, coöperatief leren, peer tutoring, multilevel instructie, co-teaching en teamteaching. In inclusief onderwijs gaat het erom dat leerkrachten en docenten goed worden toegerust en ondersteund om volgens deze methodieken te werken en iedere leerling de kans te bieden goed te leren en zich te ontwikkelen.

Inclusie is wel goed, maar niet voor ieder kind, zeker niet voor kinderen met een verstandelijke beperking

Van kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking wordt vaak aangenomen dat ze niet kunnen leren. Of dat het verschil in ontwikkeling met andere kinderen snel zo groot wordt dat ze het niveau niet meer kunnen bijbenen. De aanname dat inclusie voor hen niet werkt, is gebaseerd op het idee dat onderwijs het doel heeft dat iedereen een ‘bepaald niveau’ moet halen en dat het ‘niveau’ ook binnen een leeftijdsgroep zou moeten gelden. Maar er is geen ‘niveau’ in onderwijs. Iedereen kan leren en steeds een stap verder reiken. De ene leerling leert sneller en meer dan de ander, zowel in academisch opzicht als in het leren van sociaal gedrag. Dat is geen reden om leerlingen die minder snel leren niet toe te laten tot de groep leeftijdgenoten binnen een schoolgemeenschap of zelfs helemaal uit onderwijs te weren zoals bij ernstig verstandelijk gehandicapten gebeurt.

Inclusie vraagt het onmogelijke van leerkrachten

Een inclusieve school vormen en effectief lesgeven aan groepen met diverse leerlingen, is niet echt makkelijk. Het vraagt hardwerkende, goed ondersteunde en gedreven leerkrachten die effectief worden ondersteund door de directeur en het bestuur. Het helpt als beginnende leerkrachten op de initiële opleiding al meer worden voorbereid. Het helpt als leerkrachten en docenten de ruimte krijgen om te leren over nieuwe technieken en methodieken, bereid zijn intensief met elkaar te werken binnen een team, de ruimte krijgen om te leren van ervaringen en fouten te mogen maken. Ondersteuning binnen een school moet niet alleen gericht zijn op leerlingen, maar zeker ook op leerkrachten. Leerkrachten die op die manier werken aan inclusie, verbeteren hun algemene lesvaardigheden. Daarvan profiteert de hele school.

Inclusie gaat ten koste van gewone kinderen

Critici zeggen vaak dat kinderen met een beperking in de klas te veel aandacht opslokken van de leerkrachten en dat gaat ten koste van de andere kinderen. De aanname is dat een leerling met een beperking een eigen aangepast programma heeft en dat de leerkracht veel een-op-een aandacht moet geven. Als er dan ook nog een hoogbegaafd kind is, een met dyslexie en een gedragsprobleem, ja dan ...

Maar zo gaat het niet in de klas. Het is niet zo dat een leerkracht die een uur heeft voor een onderwerp in een klas van 25 leerlingen, elke leerling 2,5 minuten instrueert en aandacht geeft. Leerkrachten ontwikkelen technieken om nu eens de hele groep, dan weer opgesplitste groepen en soms een individu aan te spreken. Met goede voorbereiding en inzet van technieken (peer tutoring, gedifferentieerde werkopdrachten) en natuurlijk de inzet van onderwijsassistenten, kan rekening worden gehouden met verschillende niveaus en behoeften. Onderwijs is vrijwel nooit een-op-een begeleiding; ook niet op speciale scholen. Daar kunnen de groepen wel kleiner zijn maar de ondersteuningsbehoefte per kind veel groter waardoor een-op-een lesgeven ook daar een illusie is.

En hoe zit het dan als de individuele leerlijnen wel erg sterk afwijken, bijvoorbeeld op middelbare schoolleeftijd? Op oudere leeftijd is het niet ongebruikelijk als de inhoud van de lessen erg ver uiteen gaat lopen voor allerlei studenten, ook die zonder een beperking. Het is dan echt niet verboden om per onderwerp of per vak oplossingen te zoeken zoals het per lesuur anders groeperen van scholieren op basis van interesse of vak. Wat een gevoel van uitsluiting geeft (en dus voorkomen moet worden) is als alléén leerlingen met een beperking altijd apart in een groepje gaan en te weinig samenzijn met andere leerlingen op een natuurlijk respectvolle manier. Het gaat erom een evenwicht te zoeken tussen goede

instructie en het gevoel onderdeel te zijn van de gewone groep.

Gewone leerkrachten weten te weinig van kinderen met specifieke beperkingen

Leerkrachten zijn bang dat ze te weinig kennis hebben van specifieke beperkingen en hoe ze kinderen met zulke beperkingen effectief kunnen onderwijzen. Dat kan waar zijn. Het geldt namelijk ook voor leerkrachten die zijn opgeleid voor speciaal onderwijs. Een leerkracht moet elke leerling leren kennen om te weten hoe het die leerling succesvol kan onderwijzen. En leerling leren kennen kan door kennis uit te wisselen met vorige leerkrachten, met ouders, met de leerling zelf en soms met experts 'van buiten'.

Goede leerkrachten weten zo'n 90 procent van wat ze moeten weten voor alle leerlingen die ze voor zich krijgen, ook van leerlingen met een verstandelijke beperkingen. Leerkrachten, ook leerkrachten in speciaal onderwijs die als experts gelden, werken voornamelijk op basis van algemene onderwijstechnieken. Voor specifieke aspecten bij sommige leerlingen (hoe leert een kind met Downsyndroom lezen, hoe hou ik rekening met slechthorendheid) kan worden samengewerkt (lieft in de klas in plaats van via ambulante begeleiding) met gespecialiseerde leerkrachten of experts. Italië is een voorbeeld van een land waar niet alleen onderwijsassistentie in de klas wordt ingezet, maar juist ook gespecialiseerde leerkrachten worden toegevoegd aan een schoolteam zolang een kind met een specifieke ernstige beperking op de school is.

Leerlingen met een beperking worden niet echt geaccepteerd en worden mogelijk gepest

Essentieel bij inclusief onderwijs is het creëren van een cultuur waarin alle leerlingen worden geaccepteerd, gewaardeerd om wat zij bedragen en waarin iedereen het gevoel heeft er echt bij te horen. Schoolleiders en leerkrachten zorgen in activiteiten dat iedereen een bijdrage levert, leven de cultuur van respect en waardering voor en zijn zo een rolmodel voor leerlingen. Pesten kan desondanks voorkomen natuurlijk (zoals het ook voorkomt in speciale scholen), maar dan moet natuurlijk worden ingegrepen en wordt het een ervaring waarvan geleerd moet worden. Als de school slaagt in het creëren van een inclusieve cultuur, dan leidt dat doorgaans tot prettiger sociaal gedrag bij alle leerlingen en het schoolteam.

Leerlingen kunnen pas meedoen op de gewone school als ze eraan toe zijn

Het idee dat sommige kinderen niet toe zijn aan het 'niveau' van de school, de 'lesstof' of 'schoolse vaardigheden' is gebaseerd op het concept waarin curricula vastliggen en leerlingen per leerjaar en aan het einde van de schoolperiode een vastgesteld niveau gehaald moeten hebben. Dat concept legt soms zelfs kleuters al een niveau op (stilzitten bijvoorbeeld of geconcentreerd kunnen werken) dat ze moeten halen voor ze door mogen naar groep 3. Dat idee is alleen logisch voor wie ervan uitgaat dat plaatsing in een groep (of in een school) volledig is gebaseerd op het jaarstof klasse systeem. In groep 3 wordt dit behandeld, in groep 4 dat. Wie hier op de basisschool strikt aan vasthoudt, zou veel leerlingen regelmatig een groep over moeten laten doen of kinderen moeten uitsluiten van elke vorm van onderwijs (zoals inderdaad in de Nederlandse praktijk gebeurt). Wie hier op de middelbare school aan vasthoudt, selecteert kinderen volledig op de leercapaciteit in academische vakken en eist in feite dat alle scholieren voldoen aan een gemiddelde norm op straffe van uitsluiting als de leerling het niet haalt.

Ondersteuning op een gewone school voor kinderen met een verstandelijke of andere ernstige beperking kost veel te veel geld

Een inclusieve school heeft meer geld nodig: voor brede ondersteuning van leerkrachten, extra handen in de klas, extra tijd voor overleg in co-teaching en samenwerking met experts, voor planning, scholing. Er is wat extra financiële ruimte nodig voor ruimere, toegankelijker schoolgebouwen (bijvoorbeeld een vergrote toiletruimte voor leerlingen en personeelsleden met een beperking. (In nieuwe schoolgebouwen is volledige rolstoeltoegankelijkheid overigens al verplicht). Dat extra geld voor ondersteuning en voor toegankelijkheid is al beschikbaar in Nederland maar het komt doorgaans alleen beschikbaar in aparte speciale scholen. Een systeem waarin per leerling met een beperking wordt afgerekend (zoals in de tijd van de rugzakjesfinanciering bestond) is niet altijd kosten efficiënt. Een school wil op wat langere termijn kunnen investeren, niet in een leerling, maar in een systeem waarin wordt gewerkt met flexibele curricula, co-teaching, aanvullende expertise, scholing. Dat vraagt meer

zekerheid in financiering. Het meest ideaal, ook vanuit financieel oogpunt, is als het onderscheid tussen 'speciaal en regulier' vervalt en alle schoolteams zich in het 'gewone en het speciale' bekwamen, en het beschikbare budget over alle scholen wordt verdeeld. Aanvullend is binnen een school een transparant verdeelsysteem nodig waardoor beschikbare middelen voor ondersteuning terecht komt in de groepen en bij de leerkrachten die het het meeste nodig hebben.

Voor leerlingen die een intensieve zorgbehoefte hebben (hulp bij ADL-activiteiten, medische zorg en extra toezicht en begeleiding) is in Nederland financiering beschikbaar vanuit de Wet Langdurige Zorg, de Jeugdzorg en vanuit de zorgverzekering. In principe kan dit geld uit zorg zowel op speciale als gewone scholen worden ingezet. Het gaat bij zorggelden om forse bedragen waarmee ook, als het nodig is, een-op-een hulp is te financieren op school.

Veel ouders willen helemaal geen inclusief onderwijs voor hun kind met een beperking

Niet iedereen wil inclusief onderwijs, wordt gezegd. Ouders kunnen inderdaad sceptisch zijn. Als ondersteuning niet goed is geregeld, als leerkrachten niet weten hoe ze hun programma kunnen aanpassen, als de school aangeeft dat een kind met een beperking er mag zijn zolang dat kind zich kan aanpassen; ja dan kan de ouder ook problemen verwachten. Goed onderwijs voor alle kinderen, met of zonder beperking, staat of valt met een schoolteam, die kennis van zaken heeft en rekening houdt met de verschillende leerbehoeften van kinderen. Ouders kunnen vertrouwen winnen in inclusief onderwijs als de scholen in staat worden gesteld (financieel en met flexibele regelgeving) hun systeem zo te veranderen dat ze alle kinderen effectief onderwijs kunnen geven.

Onderzoek van dr. Gert de Graaf onder ouders van kinderen met Downsyndroom liet zien dat 56% van de kinderen met Downsyndroom uit een geboortjaar start op een reguliere basisschool. De Graaf vroeg naar motieven van ouders die naar het speciaal onderwijs gingen. Van 30% van de kinderen op speciale scholen geven de ouders aan dat ze dit eigenlijk niet wilden maar dat ze geen reguliere school bereid vonden. Ouders die wel bewust kozen voor een speciale school doen dat om uiteenlopende redenen. Genoemd werden: te grote klassen op de reguliere school en te weinig aandacht, het kind past daar niet vanwege laag cognitieniveau, medische problemen of concentratieproblemen of de angst dat hun kind geen aansluiting vindt bij kinderen zonder beperking.

Voor beleidsmakers is het gebrek aan vertrouwen bij ouders reden om te pleiten voor keuzevrijheid opdat ouders zelf kiezen of ze gewoon of speciaal onderwijs willen. Er zijn twee problemen met deze stelling. Op de eerste plaats geldt dat voor een leerling met een beperking 'gewoon' niet aan de orde is. Om een kind met een beperking goed te kunnen laten leren en zich te ontwikkelen, is adequate speciale ondersteuning nodig (een gebarentaal, een speciale stoel, een aangepaste leerlijn enzovoorts). Dat kun je speciaal noemen. Het punt is dat het 'speciale' niet per se op een aparte school beschikbaar zou moeten zijn, maar op de buurtschool.

Op de tweede plaats geldt dat keuzevrijheid voor speciaal of regulier, in de praktijk nooit keuzevrijheid betekent. Een ouder/leerling mag niet vrij kiezen voor een speciale school (er moet een indicatie zijn en het aantal indicaties wordt gemaximeerd uit kostenoverwegingen). Ook de keuze voor regulier onderwijs is niet vrij. Als een school in het Nederlandse systeem besluit dat ze 'handelingsverlegen' is dan mag de school het kind verwijzen. Het maakt hierbij niet uit of de ouder instemt of niet.

Vergelijk het met het recht op mobiliteit. Er is keuzevrijheid. Mensen kunnen kiezen voor openbaar vervoer. Als je vanwege een beperking de trein of bus niet in kan, dan moet je kiezen voor speciaal aangepast vervoer. Dat is geen keuzevrijheid. Een reiziger moet voldoen aan strikte voorwaarden wil zij mee mogen in speciaal vervoer. En de behoefte aan speciaal vervoer is er alleen omdat de gewone bus/trein en stations niet voldoende toegankelijk zijn gemaakt.

Op beleidsniveau geldt: als het beleid twee aparte systemen in stand houdt (speciale en gewone scholen) dan houdt het ook het idee in stand dat voor sommige leerlingen het gewone niet toereikend is en niet toegankelijk hoeft te worden gemaakt. Het houdt de mythe in stand dat inclusie niet voor alle

leerlingen mogelijk en nodig is. Twee aparte systemen in stand houden is ook veel duurder. Het beperkt de middelen voor zowel speciale als voor gewone scholen.

Stap 1: vorm een team

Er is onderwijsvrijheid in Nederland en dat betekent dat scholen veel vrijheid krijgen, weinig last hebben van overheidsbemoeienis en zelf bepalen hoe ze hun onderwijs organiseren. Toch willen scholen en besturen wel ondersteuning vanuit de overheid (financiering en bij het bepalen van het doel en de kwaliteit van onderwijs). De politiek, zowel landelijk als lokaal hebben de wil en de taak om te zorgen dat de kwaliteit van het onderwijs goed is, dat jongeren en kinderen de beste kansen krijgen op ontwikkelingen en dat onderwijs bijdraagt aan een vreedzame samenleving.

Los daarvan heeft de overheid de plicht op zich genomen te zorgen dat het VN-verdrag inzake rechten van personen met een handicap en het VN-verdrag inzake rechten van het kind gelding krijgen in Nederland. Daarom is inmenging van de overheid op landelijk en lokaal niveau gewenst en is het aan politici en ambtenaren om stappen te zetten richting inclusief onderwijs.

Stel een veranderteam samen

De politici en ambtenaren die hieraan willen werken doen er goed aan een veranderteam samen te stellen. Het gaat om ingrijpende systeemveranderingen die binnen een periode van enkele jaren moeten worden ingezet. Dat kan niemand alleen. Een team is nodig, niet alleen omdat het realiseren van inclusief onderwijs veel werk betekent; ook omdat een groep mensen gezamenlijk meer ideeën, vaardigheden en persoonlijke sociale netwerken inbrengt dan één persoon alleen. Voor beleidsmakers op landelijk en lokaal niveau geldt dat werken in een team automatisch het draagvlak vergroot in een organisatie voor de veranderingen die het team wil inzetten.

De leider van het veranderteam kan het beste een gezaghebbende positie hebben met de mogelijkheid beleid te veranderen (hoog genoeg opdat het initiatief niet verzand). Zoek echter niet alleen teamleden in het eigen departement, gemeentelijke apparaat of eigen fractie, maar haal er ook mensen van buiten bij. Zo kunnen mensen van andere afdelingen (welzijn, jeugdzorg?) of ministeries die zijdelings met onderwijs of mensenrechten te maken hebben, betrokken worden. Daarnaast is een veranderteam gebaat met vertegenwoordigers van belanghebbenden: organisaties van jonge mensen met een beperking, van ouders van kinderen met een beperking, docenten, schoolleiders, idealisten uit brancheorganisaties. De teamleden worden geselecteerd op hun interesse in de verbetering van de kwaliteit van onderwijs en op hun interesse in de waarden van inclusie: iedereen hoort erbij; iedereen krijgt gelijke kansen.

Het team kan in de loop van de tijd van samenstelling veranderen. Het kan klein beginnen met een paar mensen die gaan brainstormen. Na de formatie van een team is de volgende stap: visieontwikkeling.

Stap 2: visieontwikkeling

Investeer in visieontwikkeling binnen het veranderteam. Bespreek waarom inclusief onderwijs belangrijk is, om wie het gaat en de mythes en misverstanden. Lees artikel 24 van het VN-verdrag inzake rechten van personen met een handicap en de uitleg (general comment) van dat verdragsartikel.

Verbind de visie op inclusief onderwijs met de algemene visie van het departement of van de gemeenteraad op burgerschap, participatie en onderwijs. In landelijk en lokaal beleid wordt al jaren met oprechte passie en betrokkenheid gesproken over het toegankelijker maken van de samenleving voor mensen met een beperking. Vaak gaat het dan om het toegankelijk maken van openbare ruimte en openbaar vervoer. Praat ook eens over wat toegankelijkheid betekent in onderwijsverband. Het gaat om veel meer dan aanpassing van gebouwen en openbare ruimte. Denk aan het toegang weigeren tot een

school, doorverwijzen naar speciaal onderwijs en het beschikbaar maken van materiaal (lesboeken en lesmethoden).

Een visie kan zo globaal worden geformuleerd dat iedereen het er snel over eens is. De discussie wordt geholpen als goed wordt besproken wat het ideaal eigenlijk inhoudt. Bespreek met elkaar waarom je inclusief onderwijs zou willen en wat het eigenlijk is. Onderzoek waarom het er niet allang is terwijl de kern van de visie toch zo eenvoudig lijkt. Het kan geen kwaad je te realiseren dat er veel mythes en misverstanden leven rondom inclusief onderwijs. Bespreek ze met elkaar.

Laat je inspireren

Nodig meerdere sprekers uit die inspirerende ervaring en kennis hebben, bijvoorbeeld een VN-ambassadeur, een vertegenwoordiger van de organisatie van mensen met een verstandelijke beperking LFB, de jongerenactiegroep Wij Staan op, het platform In1school of het Steunpunt Onderwijs NSGK. Wie een budget heeft, kan sprekers uit het buitenland vragen om te vertellen over de vorming van inclusief onderwijs. Het hoeven niet allemaal bekende sprekers te zijn. Kinderen met een beperking en hun ouders kunnen prima vertellen over hun leven en hun ervaringen in het onderwijs. Schoolleiders van inclusieve Nederlandse scholen zijn ook veelal bereid hun ervaringen te delen.

Probeer in de visieontwikkeling ruimte te laten voor dromerij. Praten over harde rechten is een ding, maar waar het ook om gaat is dat we willen toewerken naar een ideaal; een onderwijssysteem waarin iedereen erbij hoort, jonge mensen gelijke kansen krijgen en een onderwijssysteem dat past bij onze snel veranderende samenleving. Zoek de inspiratie niet alleen bij sprekers die je uitnodigt, maar zoek het vooral ook in jezelf.

Een studiereis naar een land of streek waar inclusie in het onderwijs meer praktijk is, bevordert teamvorming en is een ontspannen start van de route naar inclusie. Er worden studiereizen georganiseerd naar bijvoorbeeld Graz (Oostenrijk), Noorwegen, Bologna (Italië) en Engeland. Een studiereisje in eigen land kan óók. Er zijn scholen en projecten die veel ervaring hebben. Boek daar een bezoek.

Schrijf het op

Schrijf de visie op. Een grafische weergave maken van wat je bespreekt, helpt op allerlei manieren. Visuele beelden vatten gevoelens samen en helpen om je allerlei situaties voor te stellen. Een beeld helpt je voor te stellen wat de visie is, om zo rationele debatten te versterken met de emoties die mensen voelen en om het resultaat te onthouden. Zie hier voor een [voorbeeld van grafische verbeelding van onderwijsvernieuwers](#) in Engeland, een [aanbieder](#) in Nederland of hier voor [een andere aanbieder in Nederland](#) (of google op 'grafisch faciliteren').

Stap 3: inventarisatie

Maak een systematische diagnose van wet- en regelgeving, financieringssysteem en praktijk voor scholen en ouders. Zijn er bepalingen die inclusie ondersteunen? Of omgekeerd, zijn er wetten en regelingen die in hun uitkomsten strijdig zijn met de bedoelingen van artikel 24 van het VN-verdrag inzake personen van mensen met een handicap?

Zo'n inventarisatie kan lastig lijken. De wet- en regelgeving in het onderwijs is omvangrijk en ingewikkeld. Bedenk echter dat veel kennis over regels die inclusie hinderen of bevorderen al beschikbaar is bij onderwijs- en ouderorganisaties. Er is al veel onderzoek gedaan naar onderwijsregelgeving en de effecten ervan op inclusie en veel organisaties kunnen hun ervaringen uit de praktijk vertellen.

Zo verzamelt het Het Gehandicapte Kind ervaringen van ouders en scholen op dit terrein. Scholen en ouders die stappen hebben gezet richting inclusie, kunnen vertellen welke regels hielpen en welke regels hen in de weg zaten.

Recent kwamen bijvoorbeeld scholen in de problemen die speciaal en regulier onderwijs in één schoolgebouw gingen aanbieden en daarbij leerling groepen wilden mengen, zoals bijvoorbeeld in Venlo gebeurt. Formeel mag dat mengen niet, als niet meer duidelijk is voor welke leerling wel of niet specifieke ondersteuning en financiering is aangevraagd. Omdat steeds meer scholen dat toch willen doen, kwam het ministerie van onderwijs met een experimenteerregeling.

In andere situaties doemen problemen met regelgeving op die gebaseerd zijn op foutieve interpretatie van regelgeving. Een voorbeeld is de 'diploma-eis' in voortgezet onderwijs. Middelbare scholen geven soms aan dat het wettelijk niet zou zijn toegestaan om leerlingen met een verstandelijke beperking te accepteren. Ze zouden leerlingen moeten weigeren die het diploma-niveau niet zouden kunnen halen. Dat is niet juist. De laagste instroom in het VMBO geldt wettelijk gezien als voorbereidend beroepsonderwijs en daarvoor geldt geen wettelijk instroom of uitstroomniveau. Alle andere vormen van middelbaar onderwijs (mavo, havo en vwo) mogen een instroomeisen stellen, maar dit is geen wettelijke verplicht.

Een ander voorbeeld is de wettelijke regel die stelt dat een school alleen financiering krijgt voor een leerling indien die leerling minimaal 50% van de onderwijstijd onderwijs volgt. In de praktijk leidt dat ertoe dat leerlingen die bijvoorbeeld vanwege prikkelgevoeligheid vaak de groepsles uitgaan, geweigerd worden omdat ze de 50% niet meer zouden halen. Of het misverstand dat leerlingen met een ernstige verstandelijke beperking op zo'n laag niveau functioneren dat ze het niveau van de groepslessen in speciaal onderwijs niet halen. In beide situaties geldt dat de uitsluiting van de leerling is gebaseerd op een te nauwe interpretatie van wat 'les' of "onderwijs" is. Lessen kunnen zo worden aangepast dat de leerlingen erbij kunnen blijven.

Onderzoeken

Het platform In1school heeft sinds 2015 een lange serie onderzoeken gepubliceerd naar de relatie tussen onderwijswetgeving in Nederland en internationale verdragen en jurisprudentie. Ook publiceerde In1school onderzoek naar de effecten van de ingevoerde passend onderwijswetgeving, en de hervorming van zorgwetgeving (AWBZ naar jeugdzorg/Wet langdurige Zorg). Er is onderzoek beschikbaar in het evaluatieprogramma Passend Onderwijs, de Algemene Rekenkamer en de Onderwijsraad.

In het meest recente onderzoek in de reeks van In1school concluderen mr. drs. J.H. Kruseman en Prof. mr. C.J. Forder dat het Nederlandse onderwijssysteem nog ver af staat van inclusie, omdat het een systeem van aparte speciale scholen in stand houdt. De segregatie is onderdeel van de onderwijswetten en zelfs van de Wet gelijke behandeling van mensen met een handicap en chronische ziekte. [Klik hier](#) voor een discussie daarover met prof. dr. Paul Zoontjens, hoogleraar onderwijsrecht Tilburg.

Een andere kijk op passend onderwijs

Bij de inventarisatie van wet- en regelgeving is het van belang om een andere 'bril' op te zetten. Het gaat erom dat scherp wordt geanalyseerd wat nodig is voor inclusie zonder te blijven hangen in wat 'haalbaar' lijkt. Om duidelijk te maken wat we bedoelen, is het goed te kijken naar de parlementaire discussie over passend onderwijs. In dat kader is door de regering (kabinet en parlement) aandacht besteedt aan de vraag of het mogelijk en wenselijk is om algemene inclusie te bewerkstelligen. De conclusie in dat debat is doorgaans dat speciaal onderwijs nodig blijft, omdat het niet voor alle kinderen mogelijk zou zijn naar een reguliere school te gaan en niet alle ouders dat wensen.

Voor zover ouders wél kiezen voor inclusie is er recht op redelijke aanpassingen vastgelegd om inclusie mogelijk te maken en discriminatie op grond van handicap is formeel verboden (beide via de Wet Gelijke Behandeling op grond van chronische ziekte en handicap). Tegelijkertijd wordt er niet gemorreld aan de praktijk bij scholen om leerlingen op 'geschiktheid' voor een opleiding te testen.

Het gaat om kernelementen van passend onderwijs: speciale scholen worden in stand gehouden, ouders/leerlingen mogen zelf kiezen, er is recht op redelijke aanpassing en scholen mogen selecteren op geschiktheid. Is dit systeem van passend onderwijs voldoende om inclusie te bevorderen of niet?

Bij het beantwoorden van die vraag is een oordeel van het Europees Comité voor het Sociaal Handvest van belang. Dat comité velde in 2018 het oordeel dat de Vlaamse regering veel te weinig concrete inspanning levert om inclusie in het onderwijs te bevorderen.

Er is in Vlaanderen, net als in Nederland, recht op het kunnen kiezen voor regulier onderwijs, er is ook recht op een redelijke aanpassing. In de praktijk hebben ouders daar niets aan, omdat de staat niet zorgt voor bredere algemene toegankelijkheid van gebouwen, lesmateriaal en methoden. Een aanpassing voor een leerling wordt in die situatie vaak als te ingrijpend beoordeeld. Ook stellen Vlaamse scholen geschiktheidseisen waardoor met name kinderen met een verstandelijke beperking worden afgewezen. Het oordeel van het Europees Comité voor het Sociaal Handvest neemt in de afweging mee dat, voor zover de Vlaamse regering inclusie beoogt, het resultaat niet in de cijfers zichtbaar is. Het Comité baseerde de uitspraak op een inventarisatie van beleid en uitkomsten daarvan van de Belgische belangenorganisatie van mensen met een handicap GRIP.

Inventariseer beleidsuitkomsten

Het oordeel van het Europees Comité is relevant voor de inventarisatie van Nederlands beleid. Het is mooi als er een discriminatieverbod en een recht op redelijke aanpassing is, maar zijn er daarnaast beleidsbepalingen en praktijken die daar tegenin werken (denk aan geschiktheidseisen die scholen stellen, het recht van scholen een leerling te weigeren als de aanpassing onredelijk wordt bevonden)?

Uitkomsten van beleid moeten ook worden geïnventariseerd. Hoe pakken de oordelen van de Geschillencommissie Passend Onderwijs en van het College voor de Rechten van de Mens uit? Hoe interpreteren de Commissie en het College de wetsbepalingen? Kijk ook naar de cijfers. Hoe staat het bijvoorbeeld met de instroom in speciale scholen.

Inventarisatie op lokaal niveau

Op lokaal niveau kan bij de inventarisatie van relevante regelingen worden gekeken naar de gemeentelijke regelingen die inzet van Jeugdzorg, WMO, Participatiewet, leerlingenvervoer en onderwijshuisvesting regelen. Is vastgelegd in die regelingen dat inclusie in het onderwijs het doel is? Zijn er bepalingen die inclusie tegenwerken (wordt leerlingenvervoer bijvoorbeeld alleen toegekend in speciaal onderwijs)?

Inventariseer zo mogelijk ook beleidsplannen van de samenwerkingsverbanden. Is er formeel streven naar inclusie? Wat is vastgelegd bij samenwerkingsverbanden over het aandeel kinderen in speciaal onderwijs? Wat is het effect van financieringsregels voor schoolgebouwen? Is het faciliteren van inclusie in het onderwijs onderdeel van het schoolhuisvestingbeleid?

Zet ook lokale cijfers op een rij: hoeveel leerlingen zijn uitgesloten van onderwijs (vrijstellingen op basis van leerplichtwet artikel 5a; de stand in het leerjaar 2018-2019 was landelijk 6.022 kinderen). Per gemeente wordt het aantal vrijgestelde kinderen geregistreerd door de afdeling leerplicht. Hoeveel leerlingen gaan naar speciaal onderwijs (de stand in 2018-2019 landelijk bijna 68.500). Hoeveel aparte scholen zijn er voor speciaal onderwijs? Is het aandeel speciaal onderwijs boven of onder het landelijke gemiddelde (de dienst uitvoering Onderwijs DUO kan de cijfers per samenwerkingsverband leveren).

Gebruik de checklist

Neem de checklist inclusief onderwijs in de hand en maak een inschatting van de huidige gemiddelde schoolpraktijk. Inclusief onderwijs veronderstelt meer dan het toelaten van kinderen met een beperking in de reguliere school en het regelen van het toegankelijk maken van de gebouwen. De praktijk in de

klas moet worden ingesteld op lesgeven in groepen waarin de verschillen in leerniveaus en leerstijl tussen kinderen groot kunnen zijn. Leerkrachten kunnen dat alleen waarmaken als ze tijd, ruimte en geld krijgen om hun professionele vaardigheden te vergroten (scholing, tijd voor scholing en tijd voor onderling werkoverleg). Ook is meer menskracht nodig in de klas (gespecialiseerde ondersteuners erbij). De rol van leerkrachten is cruciaal bij inclusie.

Beleidsmakers op vooral landelijk niveau kunnen inventariseren wat er nodig is om leerkrachten hun nieuwe rol goed te laten vervullen. Ze kunnen bijvoorbeeld op landelijk niveau inventariseren (via hogescholen en brancheorganisaties) wat er aan informatie is over initiële scholing en nascholingsprogramma's en de gerichtheid daarin op inclusie.

Leerkrachten klagen over toenemende werkdruk. Waar kan dat aan liggen? Onderzoek of klassen gemiddeld groter worden in regulier en in speciaal onderwijs. Komt het geld dat we aan onderwijs besteden meer of minder terecht op de werkvloer of gaat een groter deel op aan management? Uit onderzoek is al gebleken dat het gevoel toenemend belast te worden, níet komt omdat er na invoering van passend onderwijs méér kinderen met beperkingen in de gewone klas zijn.

Inventariseer met brancheorganisaties of meer kennis beschikbaar is hoe werkdruk effectief kan worden verlicht.

Onderzoek wat scholen nodig hebben om inclusief beleid te voeren. Aan welke kennis is behoefte en welke mogelijkheden zijn er op landelijk niveau om te bevorderen dat de kennis beschikbaar komt voor scholen, leerkrachten en ouders? Lokale beleidsmakers kunnen bij scholen in hun gebied navragen wat ze denken nodig te hebben om meer inclusief te werken.

Onderzoek wat ouders belangrijk vinden in onderwijs voor hun kinderen met een beperking en welke motieven ze hebben om te kiezen voor regulier of speciaal onderwijs? Welke dromen en welke angsten leven er onder deze groep ouders als het om onderwijs gaat? Wat willen ouders geregeld zien in een inclusief onderwijssysteem?

Onderzoek waarom ouders kozen voor leerplichtonthefingen voor kinderen met meervoudige beperkingen. Was het echt een keuze of konden hun kinderen niet terecht op een school? Inventariseer wat er voor deze ouders en hun kinderen kan worden geregeld om te zorgen dat zij wél naar een school kunnen gaan. Zulk onderzoek kan zowel op landelijk niveau als op lokaal niveau. De gemeente Rotterdam heeft Mee Rotterdam in 2016 bijvoorbeeld gevraagd alle ouders van kinderen jonger dan 12 jaar die op een orthopedagogisch centrum zijn geplaatst, te benaderen met de vraag of ze onderwijs wilden voor hun kind. Een groot deel van die ouders wilden graag dat hun kind naar een school zou gaan.

Onderzoek ook de aspiratie van jongeren met een beperking die de overstap maken van school naar werk. Ondersteunt het gemeentelijk beleid alle jongeren met een ernstige beperking bij stages en de overstap naar betaald werk in het lokale bedrijfsleven?

De financiën

Ga na hoe de geldstromen lopen. Hoe wordt het bestaande budget voor ondersteuning van leerlingen met een beperking ingezet? Onderzoek hoe in de financieringssystematiek prikkels ingebouwd kunnen worden die inclusie bevorderen en ertoe leiden dat geld voor ondersteuning terechtkomt bij leerkrachten in de klas. Realiseer je hoe het huidige financieringssysteem voor onderwijs voor een kind met een beperking werkt.

De rijksoverheid heeft de budgetten voor ondersteuning van leerlingen met een beperking overgedragen aan samenwerkingsverbanden. Voor elke leerling is een vast bedrag beschikbaar (basisbekostiging à 5.300 euro voor basisonderwijs en 6.400 euro voor voortgezet onderwijs). Elke school, regulier of speciaal, krijgt dat geld per ingeschreven leerling. Daarnaast krijgt het

samenwerkingsverband een budget voor ondersteuning van leerlingen met een beperking. Van dat budget moet een extra bedrag verplicht worden overgemaakt aan speciale scholen voor elke leerling die daar staat ingeschreven. De hoogte van dat bedrag is afhankelijk van de intensiteit van de ondersteuningsbehoefte. Het samenwerkingsverband beoordeelt of een leerling naar een speciale school mag gaan (door middel van een Toelaatbaarheidsverklaring, TLV), bepaalt de intensiteit van de ondersteuning (licht, midden of zwaar) en maakt het geld dat daarbij hoort over naar de speciale school.

Voor een leerling in speciaal basisonderwijs betaalt het samenwerkingsverband bovenop de basisbekostiging van 4.269 euro (prijspeil 2016) 8.237 euro per schooljaar voor een ZMLK-leerling (Downsyndroom of een leerling met autisme bijvoorbeeld), 14.406 euro voor een leerling met een lichamelijke beperking en voor een leerling met meervoudige beperkingen. De bedragen voor middelbaar onderwijs zijn: Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en Praktijkonderwijs 4.275 euro, voor leerlingen met een verstandelijke beperking of autisme e.d. 9.163 euro, voor een leerling met een lichamelijke beperking 16.260 euro en voor een leerling met meervoudige beperkingen 20.223 euro.

Als alle TLV-budgetten door het samenwerkingsverband zijn uitgekeerd voor leerlingen op speciale scholen, resteert een budget dat wordt gebruikt voor ondersteuning op de reguliere scholen. Hoe dat resterend budget wordt uitgekeerd is afhankelijk van wat het bestuur van het samenwerkingsverband beslist. Wordt het geld gebruikt voor ambulante ondersteuning en/of voor zorgarrangementen? Of wordt het geld gebruikt om simpelweg uit te keren aan de scholen, los van de vraag of die scholen veel of weinig leerlingen met een beperking hebben?

Het systeem beoogt samenwerkingsverbanden te prikkelen om de instroom in speciaal onderwijs af te remmen. Immers, hoe minder verwijzingen, hoe minder het samenwerkingsverband moet betalen per leerling op speciaal onderwijs en hoe meer budget resteert voor gewone scholen. De prikkelsystematiek werkt echter verre van optimaal. In de praktijk nemen afzonderlijke scholen het besluit om een leerling te verwijzen naar speciaal onderwijs en de financiële last van doorverwijzing drukt op alle scholen gezamenlijk. Puur financieel geredeneerd is het nadelig voor een school om een leerling met een beperking binnen te houden (want dan moet het investeren in ondersteuning) terwijl een verwijzing naar speciaal onderwijs de verwijzende school vrijwel niets kost.

Bij samenwerkingsverbanden kan de afspraak worden gemaakt om scholen op schoolniveau af te rekenen op percentage verwijzingen. Dan kost het de school direct geld per verwijzing. Daar hoort dan bij dat de school een budget gelijkwaardig aan dat van de speciale school zou krijgen (zie bovenstaande bedragen) als de school de leerling binnenboord houdt.

Inzet zorggelden

Bij de inventarisatie van financiën is het nuttig ook te kijken naar inzet van zorggelden. Hoeveel kinderen in de leerplichtige leeftijd zijn geïndiceerd voor jeugdzorg en hoeveel budget is daarmee in de gemeente gemoeid? Hoe en op welke plekken wordt jeugdzorg ingezet? Met welke partijen wordt samengewerkt? Is medewerking aan inclusief onderwijs onderdeel van de aanbestedingsvoorwaarden voor jeugdzorgorganisaties?

Scholen worden niet geacht medische zorg of persoonlijke zorg te financieren voor kinderen met een beperking. Dat wordt in principe betaald vanuit wijkverpleging (voor medische zorg) of vanuit Jeugdwet of de Wet Langdurige Zorg. Landelijk zijn daarvoor miljarden beschikbaar. Per kind omgerekend zijn de budgetten hoger dan voor directe onderwijstaken beschikbaar is. Voor een kind met een meervoudige beperking dat fulltime in een kinderdagcentrum verblijft is 45.000 euro beschikbaar. De zorg (en dus dat budget) mag in principe óók op school worden verstrekt. Ook jeugdzorg kan worden ingezet op school op voorwaarden die de gemeenteraad bepaalt. Jeugdzorg budgetten kunnen lager zijn per kind in vergelijking met medische/persoonlijke zorg budgetten. Vanuit zorgbudgetten kunnen begeleiders in de klas worden betaald die toezicht houden, begeleiden bij ingewikkeld gedrag of persoonlijke verzorging bieden.

Stap 4: actieplan

In 2018 oordeelde het Europees Comité voor het Sociaal Handvest dat de Vlaamse regering in gebreke bleef omdat het te weinig actie ondernam om het recht van kinderen met een beperking op inclusief onderwijs te realiseren. Dat oordeel is van belang voor Nederland omdat het beleid in Vlaanderen en Nederland in grote lijnen overeenstemt. Het oordeel laat zich gebruiken om te lezen wat een staat minimaal moet doen om het recht op inclusief onderwijs te realiseren.

Voor het actieplan is van belang: in een klap veranderen kan niet en hoeft niet. Niets doen en alles op zijn beloop laten, kan óók niet. Dat zal, zeker als de uitkomsten in statistieken geen verandering laten zien, worden veroordeeld door internationale rechtscolleges (bijvoorbeeld ook door het VN-Comité voor de rechten van personen met een handicap in Geneve).

Leg het doel vast

Actiepunten vloeien voort uit de visieontwikkeling en de inventarisatie. Een belangrijk eerste punt hierbij is: leg het doel van het actieplan vast. Globaal geformuleerd zal dat neerkomen op het realiseren van inclusief onderwijs zoals geformuleerd in artikel 24 van het VN-Mensenrechtenverdrag Handicap en de algemene uitleg hiervan (het general comment nr. 4). Werk het algemene doel uit in concrete subdoelen die van toepassing zijn op de situatie in Nederland. Hoe de subdoelen worden geformuleerd is afhankelijk van de visie, de gevoelde urgentie, en prioriteitsstelling wellicht. Denk aan:

- Opheffen van de mogelijkheid voor vrijstelling van leerplicht wegens handicap of ziekte.
- Introductie van het leerrecht.
- Verminderen van de instroom in aparte speciale scholen.
- Versterken van de professionaliteit van leerkrachten
- Realiseren van intensieve samenwerking tussen speciale scholen en reguliere scholen (en 'speciale' leerkrachten en 'gewone' leerkrachten) uitmondend in het opheffen van onderscheid.
- Realiseren van brede algemene toegankelijkheid van het onderwijs (niet alleen gebouwen, maar ook materiaal, methodieken en cultuur).
- Verhogen van het bewustzijn van het belang van inclusie voor de samenleving.

Actiepunten

Deze doelen zijn concreet uit te werken in actiepunten. Voor het doel 'Opheffen van de mogelijkheid voor vrijstelling van leerplicht wegens handicap of ziekte' zijn de actiepunten bijvoorbeeld als volgt (ook uit te voeren op lokaal niveau):

- Schrijven van een beleidsnotitie over de leerplichtwet en de strijdigheid met het VN-mensenrechtenverdrag Handicap.
- Plannen van een overleg met ouders, ouderorganisaties, zorgaanbieders (die kinderen nu opvangen in dagcentra) en onderwijsorganisaties over de overgang van de kinderen naar onderwijs, waarin voorwaarden, termijnstelling en financiering worden besproken.
- Plannen van een systeem van (bij)scholing van leerkrachten met oog op de komst van deze groep leerlingen.
- Voorbereiden van een wetswijziging.
- bepalen van financiering.

De andere subdoelen zijn volgens dit stramien ook uit te werken in actiepunten. Een beleidsnotitie is bij elk doel gewenst zodat de volgende punten worden beschreven (aan de hand van de gemaakte inventarisatie):

- Het doel.

- Waarom het nodig is.
- De bestaande belemmeringen.
- Het overleg met betrokken organisaties over de uitwerking.
- De organisatie van de voorwaarden die nodig zijn voor veranderingen in de praktijk.
- Het vastleggen in gewijzigde regelgeving.
- Het toewijzen van financiering.

Stap 5: het begin is er

Er zijn belangrijke uitdagingen voor beleidsmakers die een omslag willen maken naar inclusief onderwijs. Zo zijn de wet- en regelgeving complex. Ook wordt er vanuit het onderwijs soms met argwaan naar overheidsbemoeienis gekeken. Op lokaal niveau was er een trend om het bestuur van openbaar onderwijs (vanouds een taak voor de gemeenteraad) op afstand te zetten via de vorming van onafhankelijke stichtingsbesturen. Gevestigde institutionele en financiële belangen bemoeilijken daarnaast een omslag in het systeem.

Tegelijk wordt de urgentie van de beoogde verandering voelbaar. De Nederlandse samenleving is divers, mensen van heel verschillende afkomst, cultuur en sociaaleconomische status leven met elkaar samen. De samenleving wordt ook steeds complexer. Er is een groeiende groep mensen die moeite hebben zich zelfstandig te redden (bijvoorbeeld omdat ze een laag IQ hebben), moeite hebben met lezen, het begrijpen van wat de bureaucratie en de moderne manier van communiceren.

Die complexere samenleving noodzaakt ook veranderingen in het onderwijssysteem. Het onderwijs moet zich aanpassen aan de eisen van de tijd. Investeren in goed onderwijs, een leven lang leren, is een van de manieren waarop we mensen helpen de ontwikkelingen bij te benen. Een groeiende groep mensen afzonderen in aparte onderwijssystemen en toezien hoe hun afhankelijkheid van uitkeringen en intensieve zorg steeds groter wordt, doet iedereen tekort.

De weerstand bij verandering, welke verandering dan ook, is altijd voelbaar. De manier om om te gaan met weerstand is tweeledig: 1. Maak de urgentie en de onontkoombaarheid duidelijk. Wie niet snel verandert, zal merken dat het wordt opgelegd. 2. Maak het aantrekkelijk. Transformeer op zo'n manier dat ieder ervaart dat de kwaliteit van het onderwijs voor alle kinderen verbetert. Voor beleidsmakers betekent dit dat ze zich kunnen concentreren op beleid dat scholen concreet (dus met geld en oplossingen voor gesignaleerde problemen) in staat stelt beter onderwijs te bieden.

Doe regelmatig de check inclusief onderwijs. Gaat het snel genoeg, komt het doel in zicht? Plan af en toe weer een visiebijeenkomst in het veranderteam om elkaar te herinneren aan de urgentie en om elkaar te inspireren.

Bronnen

- Algemene rekenkamer. (2017). Resultaten verantwoordingsonderzoek 2016 bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd van <https://www.rekenkamer.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/documenten/rapporten/2017/05/17/resultaten-verantwoordingsonderzoek-2016-bij-het-ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap>
- Booth, T., Greven, A., & Vaughan, M. (2009). Index voor Inclusie (2e ed.). Apeldoorn, Nederland: Garant.
- De Beco, G. (2016). Transition to Inclusive Education Systems According to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Nordic Journal of Human Rights*, 34(1), 40–59. Geraadpleegd van <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18918131.2016.1153183>
- De Graaf, G. (2010). Gewoon of speciaal?. Meppel, Nederland: Stichting Downsyndroom.
- De Graaf, G. W. (2014). Students with Down syndrome in primary education in the Netherlands: regular or special? Effects of school placement on the development and the social network of children with Down syndrome and conditions for inclusive education.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-extern/Doctoraat%20Gerirt%20Willem%20de%20Graaf%20students%20with%20Down%20syndrome.pdf>
- European Committee of Social Rights. (2018). Decision on admissibility and the merits: Mental Disability advocacy Center (MDAC) v. Belgium (Complaint No. 109/2014.). Geraadpleegd van [https://hudoc.esc.coe.int/eng/#!/{"ESCDcIdentifier":\["cc-109-2014-dadmissandmerits-en"\]}](https://hudoc.esc.coe.int/eng/#!/{)
- Greven, A., Harthold, H., & In1school. (2016, november). Zo kan het ook Scholen. Zo kan het ook Scholen, 1(1), 5–47. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/zo-kan-het-ook-scholen>
- Grooff, T. (2014). Samen leren, Samen leven. Amersfoort, Nederland: CPS Onderwijsontwikkeling en advies.
- Hehir, T., Pascucci, S., & Pascucci, C. (2016). A Summary Of The Evidence On Inclusive Education. 2016. Abt Associates.. Geraadpleegd van http://alana.org.br/wp-content/uploads/2016/12/A_Summary_of_the_evidence_on_inclusive_education.pdf
- Inclusion International. (2018). Catalyst for Inclusive education:. Geraadpleegd van <https://www.catalystforeducation.com/resources/>
- Jordan, L., & Goodey, C. (1996). Human Rights and School Change: The Newham Story.. Geraadpleegd van <https://eric.ed.gov/?id=ED397595>
- Kruseman, J. H., Forder, C. J., & In1school. (2016). Mijn, jouw of onze school. Het recht op inclusief onderwijs in Nederland getoetst aan het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap. Een juridische analyse.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-extern/Rapport-mijn-jouw-onze-school-versie-06072016.pdf>
- Onderwijsraad, Maassen van den Brink, H., & Van der Rest, A. (2016, 5 december). Passend onderwijs, advies. Geraadpleegd van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/passend-onderwijs/volledig/item7483>

Porter, G. L., & Towell, D. (2017, mei). Advancing Inclusive Education. Keys to transformational change in public education systems.. Geraadpleegd van <http://inclusiveeducation.ca/wp-content/uploads/sites/3/2013/07/Porter-and-Towell-Advancing-IE-2017-Online-FINAL.pdf>

Smits, J., Schoonheim, J., & In1school. (2016). Schendingen recht op inclusief onderwijs. Een analyse van de actuele situatie in Nederland Schendingen.. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/images/kennis-opinie/onderzoeken-in1school/Rapport-schendingen-recht-op-inclusief-onderwijs.pdf>

Smits, J. C. (2011). Samen leren en het VN-verdrag. Almere, Nederland: Coalitie voor Inclusie.

Smits, J. C., Schoonheim, J., & In1school. (2015, 27 november). De juiste ondersteuning voor een kind met een beperking. Geraadpleegd van <https://www.in1school.nl/kennis-ondersteuning/ondersteuning-voor-ouders/item/de-juiste-ondersteuning-voor-een-kind-met-een-beperking>

Tashie, C. (1993). From Special to Regular, from Ordinary to Extraordinary.. Geraadpleegd van <https://eric.ed.gov/?id=ED387963>

Literatuur voor verdere verdieping

Downing, J. (1996). Including students with severe and multiple disabilities in typical classrooms. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Inclusive Solutions. (z.d.). [We work with anyone who wants to bring about the real systems changes that are necessary to move towards a truly inclusive society.]. Geraadpleegd van <https://inclusive-solutions.com>

Jorgensen, C. (2005). The inclusion facilitator's guide. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Jorgensen, C., Schuh, M., & Nisbet, J. (2005). The inclusion facilitator's guide. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Kluth, P. (2003). You're Going to Love This Kid!: Teaching Students With Autism in the Inclusive Classroom. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Kluth, P., & Chandler-Olcott, K. (2008). A Land We Can Share. Maryland, Verenigde Staten: Paul H. Brookes Publishing Company.

Mitchell, D. (2015). Wat echt werkt. Huizen, Nederland: Pica.